

УДК 159: 351.745. 5

М.О. Амонс,
кандидат юридичних наук

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ ТА ОСНОВНІ ПАРАМЕТРИ ЇЇ ІМІДЖУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті аналізуються соціально-психологічні чинники, що спричиняють сучасний стан кримінально-виконавчої служби у площині порушень у нашій роботі проблем психологічних особливостей її діяльності, та основні параметри іміджу в сучасних умовах особливостей правосвідомості громадян.

Ключові слова: кримінально-виконавча служба, правоохоронна система, суспільна свідомість, психологічні чинники, реформування правоохоронних органів, імідж.

В статье анализируются социально-психологические факторы, которые вызывают современное состояние уголовно-исполнительной службы в плоскости затронутых в нашей работе проблем психологических особенностей ее деятельности, и основные параметры имиджа в современных условиях особенностей правосознания граждан.

Ключевые слова: уголовно-исполнительная служба, правоохранительная система, общественное сознание, психологические факторы, реформирования правоохранительных органов, имидж.

Paper analyzes the socio-psychological factors, which cause a modern state of the Criminal-Executive Service in the context of the psychological aspects of its activities, as well as the main parameters of the image in the modern conditions of the legal consciousness of citizens are considered.

Keywords: criminal-executive service, law enforcement, public awareness, psychological factors, police reform and image.

Аналіз сучасного стану реформування кримінально-виконавчої служби свідчить про його певну заангажованість політичним інтересам, векторам спрямованості тієї політичної верхівки, яка в певних умовах і в певному часовому проміжку задає тон всьому суспільству загалом. У той час як правоохоронні органи вимагають нагальної дієвої підтримки у своїй діяльності як з боку держави, так і з боку суспільних інституцій. Важливими напрямками вирішення цієї проблеми є створення позитивного іміджу працівника правоохоронних органів, зростання правової свідомості громадян, їх готовності брати участь у вирішенні проблем правоохоронних органів.

Дослідження Л.Г. Дікой, О.Л. Журавльова, О.П. Єрмолаєвої, В.О. Бодрова, Є.О. Климова, А.К. Маркової та ін. дозволяють стверджувати, що особливості будь-якої професійної діяльності суб'єкта зумовлюються суспільними умовами її реалізації. Професійно-трудова діяльність завжди реалізується сумісно з певною суспільною поведінкою, яка чинить регулюючий вплив на розвиток цієї діяльності.

За нинішніх умов провідною сферою соціальної реалізації людини виступає професійна діяльність. Саме в ній актуалізується творче начало в людині, спрямоване не на біологічне самоствердження, а на утвердження себе як суб'єкта в продуктивній праці з метою соціального визнання: суспільством, оточуючими чи самим собою. Професійна діяльність постає для сучасної людини сферою, що дозволяє визначити суспільний статус, сформувавши стратегію спілкування з оточуючими, забезпечити певний рівень матеріального достатку тощо.

Особливості діяльності правоохоронної системи загалом та кримінально-виконавчої служби, зокрема, та значною мірою атрибути її суб'єкта є результатом впливу конкретних історичних умов їх існування, а не наслідком ізольованого та стихійного процесу саморозвитку. Умови конкретної історичної епохи проєктують на суб'єкта правоохоронної діяльності макрозміни в суспільстві, політичні, економічні та інші перетворення, а також тенденції змін суспільної свідомості в оцінках населенням нашої держави діяльності окремого працівника та системи кримінально-виконавчих органів загалом.

Суперечливі політичні перетворення в нашій державі за останні 20 років викликали появу нового, незвичного для радянського суспільства, феномену соціальної уваги до особливостей діяльності кримінально-виконавчої служби України. Неординарна увага з боку представників громадських організацій, засобів масової інформації, владної еліти до змісту та результатів діяльності працівників спричинила асиметричну тенденцію в суспільній свідомості: жагу до рішучих дій щодо боротьби з корупцією, іншими негативними проявами суспільного життя та апатичність позиції щодо ресурсного забезпечення засад її діяльності (нормативно-правового, матеріально-технічного, кадрового тощо).

Для ефективного існування кримінально-виконавчої системи із боку суспільства повинні бути створені певні умови. Вони полягають в наданні ресурсів, що забезпечуються на державному рівні (діяльність Державної пенітенціарної служби України фінансуються виключно з держбюджету).

Водночас звичка суспільства до "спокійного" існування кримінально-виконавчої служби призвела до визначення виключно обов'язків її працівників перед громадянами з "забуттям" їх прав. Будь-які ресурси не безмежні, в тому числі ресурси силової структури. Епізодична хаотична модернізація автопарку, "крапельна" закупівля техніки не вирішує проблем матеріально-технічного забезпечення кримінально-виконавчої служби, що поглиблюються з кожним роком [1; 4].

Окремої уваги потребує аналіз ставлення держави до людського ресурсу в діяльності кримінально-виконавчої служби. Вступаючи на службу до Державної пенітенціарної служби України, працівник бере на себе дуже багато зобов'язань і обов'язкових застережень. Суспільство, у свою чергу, нічого не обіцяє правоохоронцю.

Згідно з нормативно-правовими засадами правоохоронної діяльності працівник не має права не вийти на роботу (за винятком хвороби), не має права на страйк, на відмову виконувати свої обов'язки в разі особистого несхвалення наказу начальника тощо. Кожному працівнику кримінально-виконавчої служби притаманні звичні для інших громадян проблеми соціального та пенсійного захисту, матеріальні та житлові труднощі. Особливого значення наведено вище набуває, виходячи з екстремального характеру діяльності правоохоронців, безпосередньо пов'язаної з ризиком для здоров'я та життя. Обіцянки владної еліти зайнятися проблемами правоохоронної системи, як тільки будуть розв'язані першочергові проблеми життєдіяльності держави, вже не можуть задовольнити конкретного правоохоронця окремо та професійну спільноту загалом.

Одержані результати підтверджують, що неналежна увага держави до потреб працівників кримінально-виконавчої служби спричиняє негативну динаміку особистості, деформацію професійної мотивації, відповідно – впливає на ефективність діяльності конкретного працівника та загальний імідж служби.

Визначена ситуація обумовлює необхідність реформування кримінально-виконавчої служби. Реформаторські думки “витають у повітрі” з моменту появи конкретних ознак стагнації правоохоронної системи, відчутних та видимих у життєдіяльності кожного пересічного громадянина нашої держави. Водночас пропозиції щодо реформування системи носять різноспрямований характер та зумовлені політичними уподобаннями владної еліти в кожній окремий проміжок її повноважень. На жаль, аналіз змісту пропозицій, внесених до розгляду комітетом Верховної ради з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, свідчить про відсутність державної стратегії реформування системи правоохоронних органів [4].

Наведене вище дозволяє визначити перший блок чинників, що спричиняють сучасний стан правоохоронної системи в нашій державі [1]:

- 1) підвищена, не притаманна суспільству раніше увага до змісту та результатів діяльності правоохоронних органів;
- 2) асиметричність обов'язків у “стосунках” працівників правоохоронних органів та держави, суспільства загалом;
- 3) “зношеність” та недостатність ресурсів, які повинні забезпечувати ефективність діяльності правоохоронних органів;
- 4) незадоволеність суспільства рівнем боротьби зі злочинністю, результатами та методами роботи підрозділів правоохоронної системи;
- 5) відсутність науково обґрунтованої стратегії реформування системи правоохоронних органів.

Професійне становлення суб'єкта правоохоронних органів визначається успішністю проходження ним певних стадій професійного розвитку. Ці стадії характеризуються цілеспрямованим оволодінням правоохоронцем системою загальних та спеціальних знань, практичних вмінь та навичок в обраній професійній діяльності, формуванням цілісних уявлень про професійну спільноту правоохоронців, розвитком та наповненням предметним змістом мотивів і цілей майбутньої діяльності, пристосуванням до професійних норм, процесів трудової діяльності, розвитком професійно важливих якостей, спеціальних здібностей, емоційно-вольових якостей тощо.

Успішність перебігу зазначених стадій професійного становлення правоохоронців можлива тільки в умовах відносно сталого професійного середовища. Водночас характерною ознакою сучасної кримінально-виконавчої системи України є “вимивання” з її лав професійних, досвідчених кадрів.

Молодим працівникам правоохоронних органів, які приходять для проходження служби в практичний підрозділ, не надаються для наслідування достойні зразки професійної культури та поведінки. Характер реалізації владних повноважень, як складової функціональних обов'язків правоохоронців у ситуаціях професійного спілкування з громадянами, певною мірою зумовлений наявністю чи відсутністю в них сталої узгодженості зовнішніх та внутрішніх компонентів професійної діяльності. Головним показником зазначеної узгодженості виступає рівень сформованості професійної ідентичності правоохоронця. Професійна ідентичність є регулятором професіогенезу працівника, що виконує стабілізуючу та перетворюючу функції. Стабілізуюча функція професійної ідентичності правоохоронця реалізується в процесі забезпечення необхідного рівня його

професійного центризму та сталої професійно-ментальної позиції. Перетворююча функція забезпечує можливості для професійного саморозвитку правоохоронця та переструктурування в разі необхідності у відповідь на зміни в соціальному середовищі таких характеристик суб'єкта, як професійна тотожність, цілісність та визначеність [1].

Водночас сучасна тенденція витоку досвідчених кадрів із кримінально-виконавчої служби унеможливує стаке фіксування професійних цінностей у середовищі правоохоронців, як підвалин формування професійної ідентичності молодих працівників, що підтверджується наявними результатами дослідження проблеми [2, с. 7]. Наслідком зазначеного є характерний для сьогодення процес заміни цінностей, іманентних професійному середовищу правоохоронців, соціокультурними цінностями. Поняття “совість” та “гідність” працівника правоохоронних органів опановуються молодими правоохоронцями завдяки відвідуванням музеїв слави та розповідям про приклади героїчних вчинків працівників, що вже звільнилися з лав органів внутрішніх справ. Соціокультурні ж цінності залежать в більшості випадків від особливостей родини правоохоронця, характеристик середовища виховання, його релігійних переконань та можуть бути перепорою для виконання службового обов'язку на принципах законності, гуманізму, поваги до особи та соціальної справедливості.

Окреслення чинників другого блоку дозволяє визначити основні з них:

1) кримінально-виконавча служба є значною по чисельності професійною спільнотою з притаманною їй системою професійних цінностей, установок та норм поведінки тощо;

2) сучасний стан правоохоронних органів характеризується тенденцією до вимивання з її лав професійного ядра, що призводить до втрати притаманних професійному середовищу правоохоронців цінностей, установок тощо;

3) порушення процесу професійного становлення молодих працівників породжує дефекти їх професійної ідентичності чи спричиняє відсутність ґрунтовних її елементів;

4) внаслідок порушення процесу передачі цінностей професійної спільноти досвідченими правоохоронцями молодим колегам спостерігається заміщення їх соціокультурними цінностями (неоднорідними за змістом).

Дедалі частіше представники політичних партій та громадських організацій закликають працівників правоохоронних органів діяти згідно із власною совістю. Зауважимо принагідно, що категорія “совість” належить до нормативної системи моралі та змістовно наповнюється виключно на основі життєвого досвіду особистості, виховання та культури працівника. Дискутувати про відповідність моральних цінностей окремого працівника правоохоронних органів загальноприйнятим у суспільстві соціальним нормам недоречно. Але підміна законних засад діяльності правоохоронця моральними досить зручна для влади в умовах існування “штучного” керування суспільними відносинами в державі [1, с. 23].

До третього блоку чинників сучасного стану системи правоохоронних органів, на нашу думку, слід віднести такі:

1) пересічні громадяни потенційно розглядають працівників правоохоронних органів як один із засобів вирішення політичних суперечностей у державі;

2) взаємодія владних інституцій та системи правоохоронних органів характеризується відносинами, притаманними “суб'єкт-об'єктній” взаємодії;

3) політична дійсність у нашій державі дозволяє констатувати зміну орієнтирів у діяльності працівників правоохоронних органів у напрямку первинності моральних її підстав у супереч вимогам верховенства права.

Саме останній чинник дозволяє визначити цю групу як блок “психологічних” чинників. Серед інших він визначає дисонанс внутрішнього стану, конфліктність та суперечливість ролі працівника кримінально-виконавчої служби в сучасних політичних реаліях як суб’єкта правоохоронної діяльності.

Узагальнення наведених чинників у площині порушених у нашій роботі проблем психологічних особливостей діяльності кримінально-виконавчої служби та основні параметри її іміджу в сучасних умовах призводить до висновку про наявність негативних ознак соціального та професійного середовища сучасного правоохоронця, викликаних об’єктивними чинниками розвитку нашої держави. Проведений вище аналіз історично зумовлених умов соціального, економічного та політичного існування кримінально-виконавчої системи дозволяє визначити зовнішній контур реалізації суб’єктом-правоохоронцем основного змісту своєї професійної діяльності. Означені нами властивості цього контуру мають певне психологічне забарвлення та окремі з них знайшли своє відображення в низці публікацій [4].

Повнота характеристики зовнішніх умов професійної діяльності правоохоронця загалом, а працівника кримінально-виконавчої сфери, зокрема, потребує аналізу не тільки їх детермінант, але й розгляду їх комплексних показників. Серед інших найбільш соціально наповненими та психологічно насиченими виступають складові наявного в громадськості нашої держави іміджу працівників правоохоронних органів.

Іншими словами, особливості іміджу, його характеристика, позитивне чи негативне забарвлення є маркерами успішної діяльності правоохоронної системи в цілому та визначають кількісно-якісні показники взаємодії її суб’єктів з громадськими організаціями, державними інституціями та пересічними громадянами нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кудерміна О.І.* Психологія особи як суб’єкта правоохоронної діяльності : монографія / О.І. Кудерміна. – Чернівці : Наші книги, 2012. – 416 с.
2. *Лефтеров В.О.* Особистий та професійний розвиток персоналу в екстремальних видах діяльності / В.О. Лефтеров // Актуальні проблеми психології. – 2008. – Т. 10. – Вип. 8. – С. 328–335.
3. *Литвак О.* Державний контроль над злочинністю / Литвак О. // Право України. – 2000. – № 5. – С. 7–8.
4. *Примаченко О.* Володимир Мойсик: політизація правоохоронних органів досягла апогею / О. Примаченко // Дзеркало тижня. – 25–30 грудня 2004. – № 52.

Отримано 03.02.2014